משרד החקלאות ופיתוח הכפר
שירות ההדרכה והמקצוע
אגף ענפי הצומח, תחום פרחים

ספטמבר 2023
תשרי תשפ"ד

ענף הפרחים בישראל 2023

יחיאל שטיינמץ ויאיר נשרי, אגף הפרחים, שה"מ, ירון כוכבי, פלורהולנד. דובי וולפסון, גמלאי אגף הפרחים, שה"מ

א. הקדמה
ב. שיטות גידול
ג. התפתחויות בשיטות הגידול
ד. ענף הפרחים במספרים
ה. יצוא פרחים מישראל
ו. השוק המקומי בישראל
ז. שתלנות וצמחי נוי
ח. הדרכה בפרחים
ט. מחקר בפרחים
י. תמיכה ממשלתית בענף הפרחים

א. הקדמה

ענף הפרחים בישראל מפותח מאוד ואף מגוון ביותר. האקלים בארץ מאפשר את גידולם של מרבית סוגי הפרחים הנסחרים בעולם, כך שאנו מגדלים את רובם בתנאי אקלים טבעיים, וחלקם קטן גדל בתנאים מאולצים או באגרוטכניקות שפותחו כדי לספק לפרח את התנאים המיטביים לגידולו. בהתאם לזאת, ניתן למצוא כאן פרחי קיץ בחורף או פרחים מארצות הקור הגדלים בקרקע מקוררת ועוד. ענף הפרחים בישראל כיום מבוסס על השוק המקומי יותר מאשר על היצוא. בעשרים השנים האחרונות חלו שינויים משמעותיים בישראל ובעולם, אשר מהווים את הסיבה למצב הנוכחי בענף, אשר גם מעצם טיבו אינו קבוע ונתון לשינויים. מגדלי הפרחים והאנשים המובילים את ענף הפרחים השכילו לנווט נכון את הספינה ולהגיב כראוי לשינויים בארץ ובעולם, ולכן הענף הצליח לשרוד וגם להתפתח. כחלק מהתהליך, היו מגדלים שפרשו מגידול פרחים וגם זו החלטה שצריך לדעת לקבל. החכמה היא לאבחן נכוחה את התהליך ולהגיב בהתאם. במאמר זה השתדלנו לסקור את ההווה ולהזכיר את ההיסטוריה רק כאשר עניין זה או אחר תרמו להבנת התהליך.

ב. שיטות גידול

גידול בשטח הפתוח – באפיק זה נכללות ארבע קטגוריות: א. ענפי קישוט כדוגמת פרח שעווה, אקליפטוס, ספארי סן סט וגרווילאה; ב. פרחים חד-שנתיים כדוגמת חמניות, צלוזיה וטגטס; ג. גיאופיטים לפריחה, כמו ארומורוס וקאלה אתיופיקה; ד. גיאופיטים לריבוי.

גידול בבתי רשת - נחלק לשתי קטגוריות: א. ענפי קישוט, כגון רוסקוס, פיטוספורום ומגינית - זוהי קבוצה גדולה של צמחים, הגדלים במקורם בצל עצים וביערות, ומחייבים גידול מוצל להנבת ענפים יפים, בעוד שגידול בשמש יגרום בהם לצריבות עלים ולהצהבתם, ולעתים לגידול איטי ולא יעיל; הפיטוספורום אמנם

גדל יפה גם בשמש, אולם תחת רשת צל יפתח עלים גדולים יותר, פרושים יותר ומבריקים יותר; ב. גידול פרחי קטיף שבהם הרשת משמשת למטרות אחרות, כגון הורדת טמפרטורה, הגנה מפגעי מזג אוויר ושיפור איכות הפרח, ביניהם גידולים כמו פלוקס, סולידגו, ציפורן ברבטוס ופרחים נוספים כחרציות הגדלות בחממה בחורף ובבית רשת בתקופת הקיץ.

גידול בחממה או בבית צמיחה – בעבר התבסס חלק מגידול הפרחים בישראל על האפשרות לגדל בארצנו החמה ושטופת השמש בחורף (יחסית להולנד) את 'פרחי הקיץ' ההולנדים בחורף הישראלי, הודות לשני תנאים: גידול בחממה המספקת טמפרטורה קיצית יחסית והארה מלאכותית, ההופכת יום קצר ליום ארוך (פוטופריודית). אף שרוב פרחי החממה יתפתחו טוב יותר עם חימום בחורף, רק מעטים זוכים לכך (כמו חלק מחממות הוורדים) משום עלות הפעלתו הגבוהה. לאחרונה נפרשה בישראל רשת צינורות גז, המזרימה גז טבעי שמופק מהים ומובל למקומות שונים בארץ. צנרת זו יכולה לספק גז גם לחממות פרחים, אך עד עתה התחברו אליה רק מגדלי ורדים אחדים בשל העלות הגבוהה הנדרשת לביצוע החיבור מהצינור הראשי לחממה.

מגידול בחממה בחורף נהנים הפרחים: ורדים, ליזיאנטוס, גרברות, חרציות, שושן, גיפסנית, פלוקס, אסקלפיאס, אלסטרומריה, סולידגו ועוד. בנוסף ל'פרחי הקיץ' הגדלים בחממות, חשוב לציין את פרחי החורף הגדלים בחממות: צבעונים, כלניות (גם בבתי רשת), נוריות ואדמונית.

בארצנו, המצטיינת באזורים אקלימיים שונים, ניתן לגדל כל השנה, תוך ניצול היתרון היחסי של האזורים השונים. בחורף נגדל גידולים מסוימים באזור אחד, ובקיץ באזור אחר, כמו ליזיאנטוס הגדל בדרום הארץ בחורף, ובקיץ - במרכז הארץ.

גידול במצע מנותק - מצע מנותק יכול להשתלב בכל אחת מצורות הגידול שהוזכרו לעיל. גידול במצע מנותק אופייני לפרחים הבעייתיים מבחינת קליטת יסודות ההזנה מהקרקע; לכאלו המתפתחים טוב יותר במצע מנותק מאשר בקרקע, כמו ורדים, שושן, צבעונים ואדמונית; או כאשר יש להתגבר על חסמי גידול בקרקע, כמו אדמה מאולחת בנמטודות ובעשבי בר קשים, או מחלות הנגרמות ממונוקולטורה כמו כלנית. המעבר לגידול במצע מנותק, הניתן לחיטוי בין עונת גידול לזו הבאה אחריה, מאפשר גידול באותו שדה שנה אחר שנה, אך לעתים הצורך בו נחסך, מאחר שחלק ניכר מפרחי הקטיף גדלים בעמק חפר ובשרון על קרקעות חמרה ובנגב על קרקעות חול. כך לדוגמה, הספארי סנסט, הגדל בקרקע חומצית ומנוקזת בארץ מוצאו, כך שלא ניתן היה לגדלו בהצלחה בקרקעות הכבדות של ישראל, והפתרון לכך נמצא בשיטת הגידול בטוף כמצע לא מנותק. כלומר, הטוף הונח בתעלות על גבי הקרקע, ובו נשתל הספארי והיטיב לגדול. כיום אנו מגדלים בקרקעות אלו צמח מורכב, ובכך מייתרים את הטוף.

פיזור טוף בערוגה בשטח פתוח, גידול אדמונית בדליים במצע מנותק, גידול אסקלפיאס בערוגת טוף

צינון / חימום קרקע - שתי שיטות המקובלות מאוד באירופה, ולאחרונה מתחילות להשתלב גם בגידולים בישראל. מתברר כי השפעת העונה הקרה או החמה על הצמח באה לידי ביטוי במערכת שורשיו. גידול אלסטרומריה מחייב צינון קרקע מרבית ימות השנה. האדמונית היא צמח חורפי הזקוק לקור בחורף

ולחמימות בתקופת הפריחה. ניתן לשליטה בגידולה על ידי צינון הקרקע ולאחר מכן - חימומה. שיטה זו נבדקה במשך שנים אחדות במו״פ צפון (על ידי מנשה כהן) והוכתרה בהצלחה. כיום אנו בודקים הקדמת שתילה של נץ חלב וכלניות, תוך שימוש בצינון קרקע, במטרה להקדים את תקופת הפריחה והקטיף. נציין כי חלק מהתהליכים לוו בתהליכי טיפוח.

ג. התפתחויות בזנים ובשיטות הגידול

אקליפטוס - גידול בנסיקה - בשנים האחרונות זינק גידול האקליפטוס להיקפים גדולים וכיום שתולים בישראל כ- 1,500 דונם. שני הזנים המובילים הם אקליפטוס סילבר דולר ואקליפטוס כדורי (׳אקליפטוס המקור׳, בשפת העם). הם שונים מאוד זה מזה - הראשון אפור, והשני ירוק-אדום. בשנתיים האחרונות החל יצואם מישראל. בעוד שבאירופה משמשת אלת המסטיק כמרכיב העיקרי, ה׳ירוק׳, בזרי הפרחים, הרי שבישראל ׳ממלא את התפקיד׳ האקליפטוס, בנוסף לרוסקוס ולפיטוספורום הוותיקים. ל׳סילבר דולר׳ יש עוד תפקיד הקשור לגווני הזר, בגלל צבעו האפור וצורתו המעניינת.

בייבי בלו

סילבר דולר

כדורי

מעבר למצע מנותק בכלנית - בכלנית קיימים פגעי קרקע שאינם מאפשרים גידול רציף באותה חלקה, ולכן נאלצים המגדלים לעבור מחלקה לחלקה מדי שנה, ולעתים אף לנדוד לחלקות הרחוקות מהמושב. אם נוסיף על כך את העובדה שגידול הכלניות נעשה כיום כולו בבתי רשת ובבתי צמיחה ולא בשטח פתוח - הרי שהבעיה מחריפה שבעתיים. המעבר לגידול במצע מנותק, שאותו ניתן לחטא בין עונת גידול אחת לבאה אחריה, מאפשר גידול באותו שדה שנה אחר שנה - ובא לציון גואל.

אדמונית - גידול בנגב ובערבה – אדמונית, כידוע, היא גידול האוהד קור. האדמונית זקוקה לקור עז בחורף כדי לאפשר התמיינות של פקעי הפריחה, ואז למזג אוויר קריר בקיץ לשם הישרדות ולצורך יצירת פקעי פריחה. אימוץ שיטת השינוע אפשר לגדל אדמונית בנגב, אולם הסתבר שיבול הפרחים ואיכותם נמוך. אולם ׳בטרם עלה הכורת על הגידול׳ אותרו במו״פ דרום (על ידי עירית דורי) זנים אחרים המתאימים יותר לתנאי האקלים בנגב, ואלו גדלים כיום בהצלחה בנגב ואף בערבה. בנוסף לזנים, גם תקופת הקיץ החמה ׳עברה טיפול׳, ונמצאו שיטות הכוללות צינון של בית הרשת ומשך אחסון ארוך במקרר בטמפרטורות שונות. כל אלו יצרו אגרוטכניקת גידול המתאימה לנגב, כפי שצוין, אך היא הולמת גם את הגידול במרכז הארץ ובאזורים חמימים נוספים.

ליזיאנטוס בקיץ ובחורף - הליזיאנטוס, יפעה בעברית, הוא גידול מרכזי בענף הפרחים בישראל, והוא חולק את 'המקום הראשון' בשוק המקומי בענף עם הוורד. בהולנד נמצאת היפעה במקום העשירי ברשימת הפרחים הפופולריים בשוק. כבר לפני שנים אחדות נקבע כי הליזיאנטוס יגדל היטב במרכז הארץ בקיץ באמצעות שימוש בזנים איטיים, ואילו בחורף יגדל בנגב ובערבה תוך שימוש בזנים מהירים. מובן שלכל כלל יש גם את היוצא מהכלל.

צינון קרקע - חימום וצינון קרקע אינן טכנולוגיות חדשות, אולם נמצאות כעת יותר ויותר בשימוש בישראל. זה התחיל בעבר בצינון קרקע לצורך גידול אלסטרומריה, תפס תאוצה בשנים האחרונות כשיטה להקדמת הפריחה באדמונית, כפי שכבר נכתב כאן, ושוב התגבר עם התרחבות גידול האלסטרומריה בישראל. בנוסף, נבחנים גידולי חורף כמו נץ חלב טריזואידי, במגמה להקדים את שתילתם ובכך להקדים את הקטיף.

ד. ענף הפרחים במספרים

כמות המגדלים בענף - על פי רשימות התפוצה שבידנו, המבוססות על היכרות רבת-שנים עם המגדלים, אנו יודעים על כ-340 מגדלי פרחים פעילים, ועוד כ-60 מגדלים של צמחי נוי. המספר הרב ביותר של המגדלים נמצא באזור המרכז. עוד ריכוז גדול של מגדלי פרחים נמצא בנגב המערבי (גרף 1). אזור השפלה מאופיין בעיקר במגדלי ורדים ובמשתלות. רוב המגדלים בגליל ובגולן מגדלים אדמוניות וספארי סנסט, ואילו בעמקים, הכוללים את עמק יזרעאל, עמק הירדן, עמק המעיינות ובקעת הירדן, קיים מגוון של גידולי פרחים. מהיכרות עם החקלאים ועם השוק אנו יודעים כמה מגדלים עוסקים בכל פרח שהוא, פחות או יותר (גרף 2). מתוך 300 מגדלי הפרחים, מעל 250 מגדלים עוסקים ביצוא, ורובם גם בשוק המקומי. עוד כ-70 מגדלים עובדים רק עבור השוק המקומי.

עם התחזקות השקל והירידה בערך היורו, נעשה מעבר הדרגתי של מגדלים רבים לגידול לשוק המקומי (בעיקר באזור המרכז) והוא התמקד בגידולי נישה. מגדלי הפרחים שעסקו בפרחי יצוא מובהקים, כמו פרח שעווה, רוסקוס וגיפסנית - המשיכו לייצא. כשחל שינוי ביחסי המטבעות בחודשים האחרונים, מתחילים להיראות ניצני התעוררות ראשונים לכיוון היצוא (גרף 3).

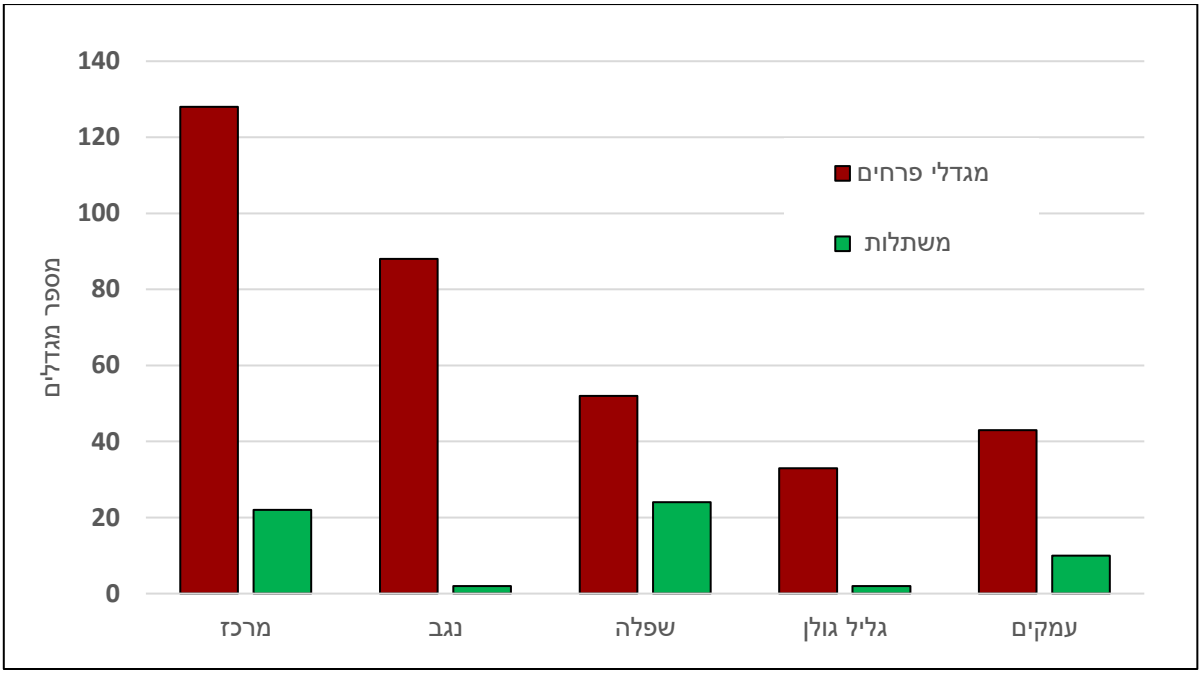

גרף 1: התפלגות מגדלי הפרחים בישראל, על פי מחוזות משרד החקלאות

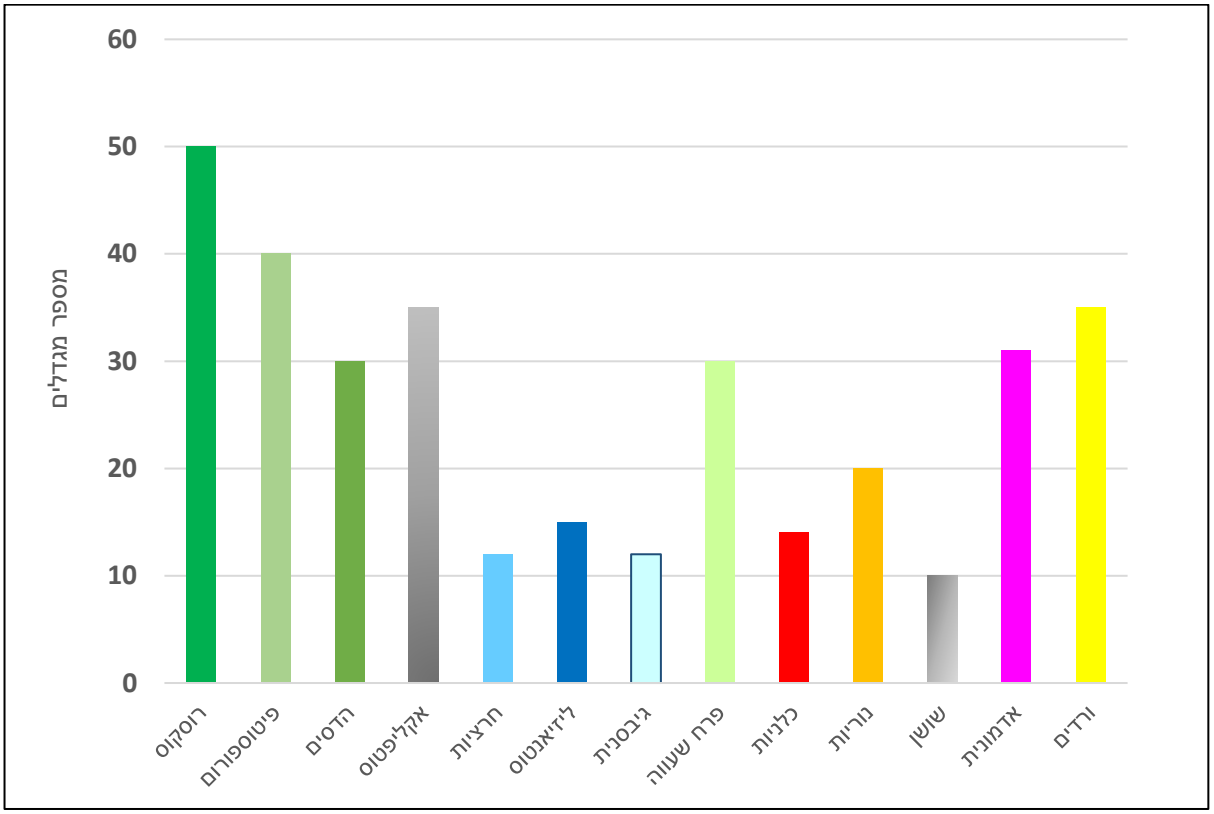

גרף 2: התפלגות כמות המגדלים, לפני סוגי הפרחים העיקריים

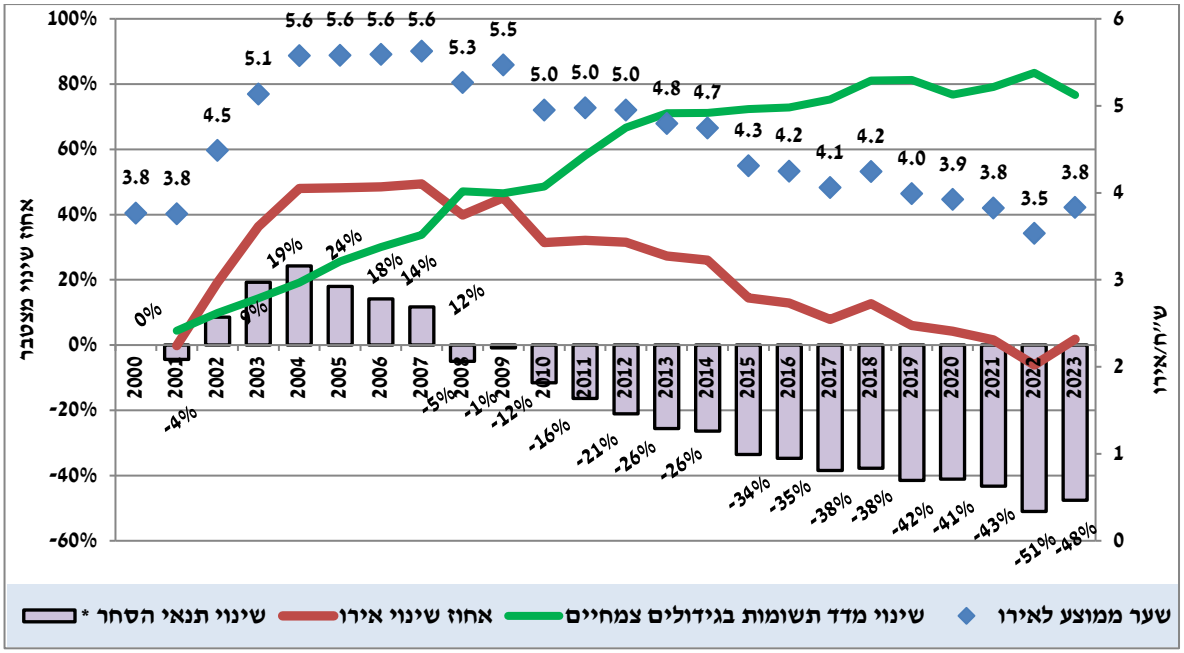

גרף 3: תמורות ברווחיות ענפי הצומח בין השנים 2000 ל-2023, השינוי בשער האירו ומצב התשומות (מנתוני משרד החקלאות)

ה. יצוא פרחים מישראל

יצוא הפרחים מישראל בשנת 2022 הסתכם בכ- 350 מיליון פרחים וענפי קישוט, על פי נתוני השירותים להגנת הצומח, המפקחים על יצוא כל התוצרת הטרייה מישראל לחו"ל (גרף 4). מתוך כמות זו אנו יודעים כי כ-65% נמכרו בבורסות הפרחים בהולנד, אלו המאוגדות תחת 'רויאל פלורהולנד'. כל שאר הפרחים שווקו בעסקאות ישירות לקניינים בחו"ל.

היצוא הישראלי היה בשיאו בשנות התשעים של המאה הקודמת. בשנים אלו ייצאנו יותר מ- 1.6 מיליארד פרחים בשנה. מאז נמצא יצוא הפרחים בתהליך קיטון מתמיד, כך שבשנת 2022 הסתכם היצוא במעט יותר מ- 350 מיליון ענפים, אשר כ- 60% מהם שווקו באמצעות רויאל פלורהולנד (RFH), והשאר - באפיקי שיווק אחרים (גרף 3). השיווק ברויאל פלורהולנד (RFH) התחלק כך שכ- 85% נמכרו בשעונים, וכ- 15% נמכרו ישירות לצרכנים. בשנת 2022 היו רשומים 210 מגדלים ישראלים ב- RFH.

היצוא הישראלי מצליח להתגבר על משברים עולמיים, והדבר ניכר במיוחד בשנים האחרונות, שבהן חווינו את משבר הקורונה, את משבר האנרגיה באירופה ואת המלחמה בין רוסיה לאוקראינה. השינוי המשמעותי, שחל בשנים האחרונות ומשפר את מעמדנו, הוא היצוא לארצות המפרץ בעקבות הסכמי השלום עם מדינות אלו.

ענפי היצוא העיקריים הם פרח שעווה, גיפסנית, רוסקוס ואדמונית.

מאז ומעולם יעד היצוא העיקרי הוא הולנד. בהולנד נקנים הפרחים, ומשם נשלחים למקומות שונים בעולם. מישראל מייצאים גם לארה"ב ולרוסיה, ולאחרונה גם לנסיכויות המפרץ.

בין הפרחים שאיננו מייצאים, לרוב משום שזול יותר לגדלם בחו"ל או שיש שם יתרון יחסי אחר, ניתן למנות את הוורדים, השושן, החרצית, הציפורן, צבעונים ועוד. בנוסף, פרחים 'כבדים', כמו מנתור - עלות ההובלה שלהם גבוהה; ויש פרחים שהביקוש להם בחו"ל הוא נמוך בתקופת גידולם בישראל, כמו צלוזיה.

בפלורהולנד, מבחינה עסקית, מתחולל שינוי בעשור האחרון, המתבטא בכך שכל המכירות (שעונים ומכירות ישירות) מבוצעים באמצעות האינטרנט באמצעות היישום FLORIDAY.

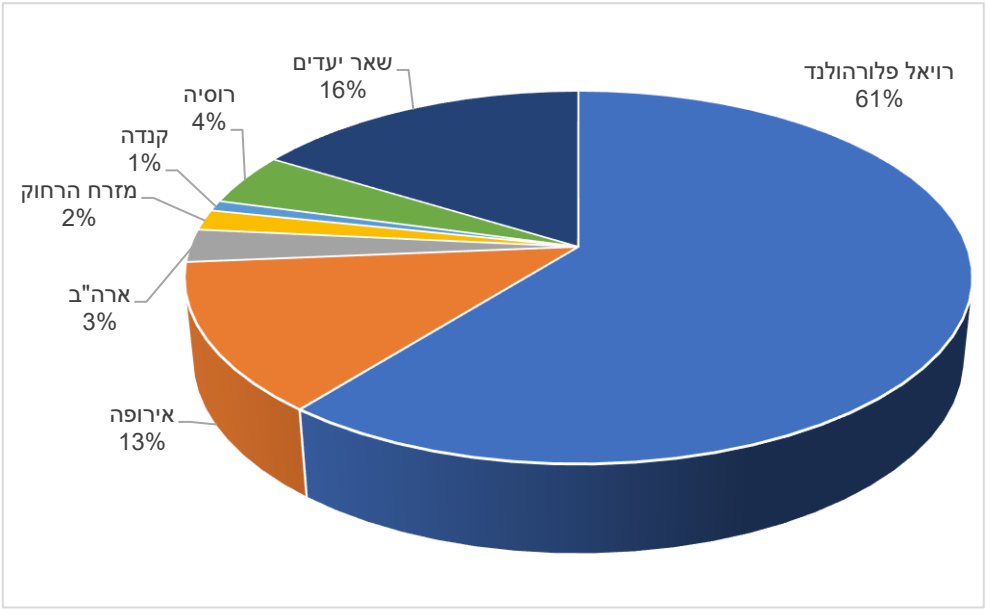

גרף 4: התפלגות יצוא הפרחים מישראל ליעדים שונים בשנת 2022 (מקור: השירותים להגנת הצומח)

בשנת 2016 עברנו מקואופרטיב, המיוצג על ידי חבריו באספות השנתיות, לקואופרטיב המיוצג על ידי מועצת חברים עם מניית בסיס לכל חבר של 20,000 יורו. בתחילת 2024 מעמד החברים ישתנה - לא עוד מעמד אחד לכל החברים אלא הגדרה בהתאם למאפייני השיווק של כל חבר וחבר.

קשרי ישראל פלורהולנד - לפלורהולנד יש דרך קבע איש קשר בישראל שהוא עובד הבורסה. עד לפני חודשיים כיהן בתפקיד ירון כוכבי, וכעת מילא את מקומו עידן הוניג. שני מגדלים מישראל מייצגים את מגדלי ישראל במועצת החברים של הבורסה (Members' Counsil): רותם דביר ואורי ברוק. דרור נקש, יושב בראש הוועדה המייעצת האזורית (Regional Advisory Committee - RAC), ולצדו חמישה חברים נוספים. כמו כן, יש לנו שלושה נציגים המייצגים אותנו ב- FPC - הוועדה המייעצת של ענף הירוקים.

שני ענפי היצוא העיקריים הם פרח שעווה ורוסקוס. פרח שעווה הוא צמח שמוצאו בחצי הכדור הדרומי, באוסטרליה, והוא אינו ניתן לגידול באירופה, בקניה ובאתיופיה, ולכן אנו זוכים ליציבות במוצר לאורך שנים. לכך יש להוסיף את רמת המקצועיות וההתקדמות של מגדלי ישראל במוצר זה, ולא פחות מכך - את העובדה שרוב זני השעווה טופחו כאן בישראל לתנאי הארץ. הטיפוח בישראל, שנעשה במשתלת ניר בכפר הס, מעשיר את סל המוצרים בפרח שעווה וגם שומר על חדשנות והתחדשות שנים רבות.

גידול פרח שעווה בשטח פתוח וגידול רוסקוס בבית רשת

בגרף 5 שלהלן נראים נתוני הכמות והמחיר של פרח שעווה בבורסות הולנד משנת 2002 ועד היום. נציין כי בנוסף לכמות הנראית בגרף, בשנים האחרונות קיים שיווק של עוד כ-35% באפיקים אחרים. עוד נוסיף ונאמר כי העלייה במחירים לא הביאה בהכרח לעלייה בפדיון בשער המשק בשל השתנות שערי היורו. יצוא הפרחים מישראל נמשך כל השנה, בעיקר בחורף (גרף 7).

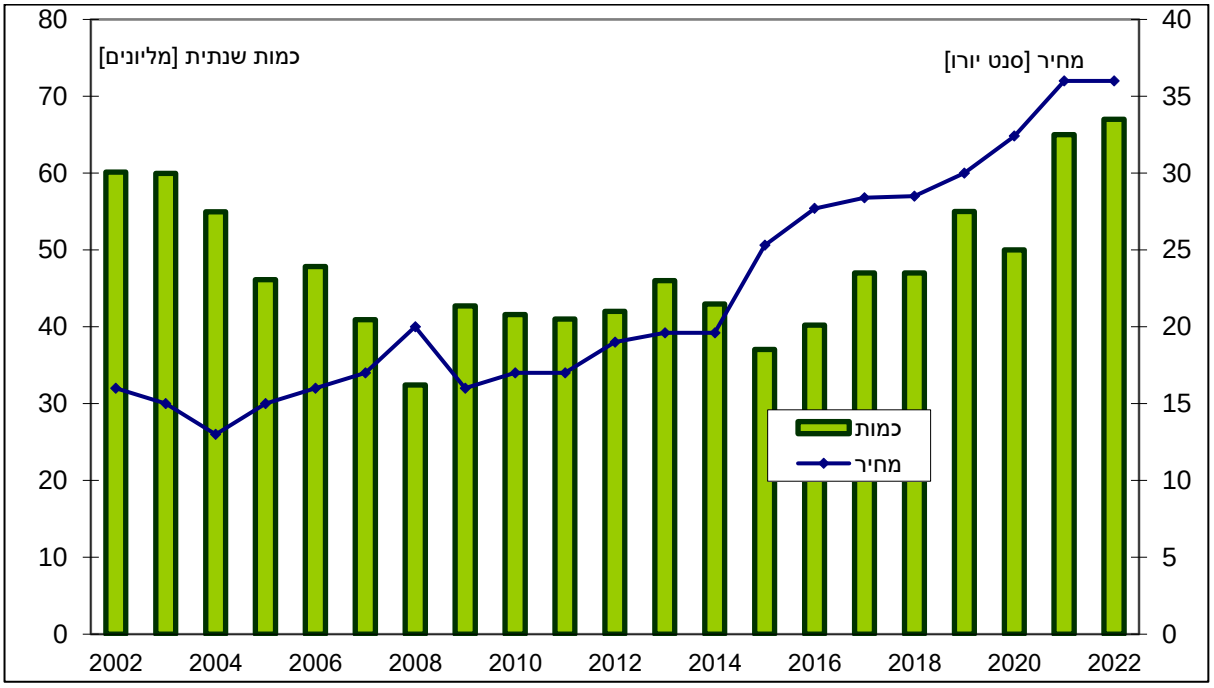

גרף 5: שיווק פרח שעווה לבורסות הולנד בשנים 2002 עד 2022

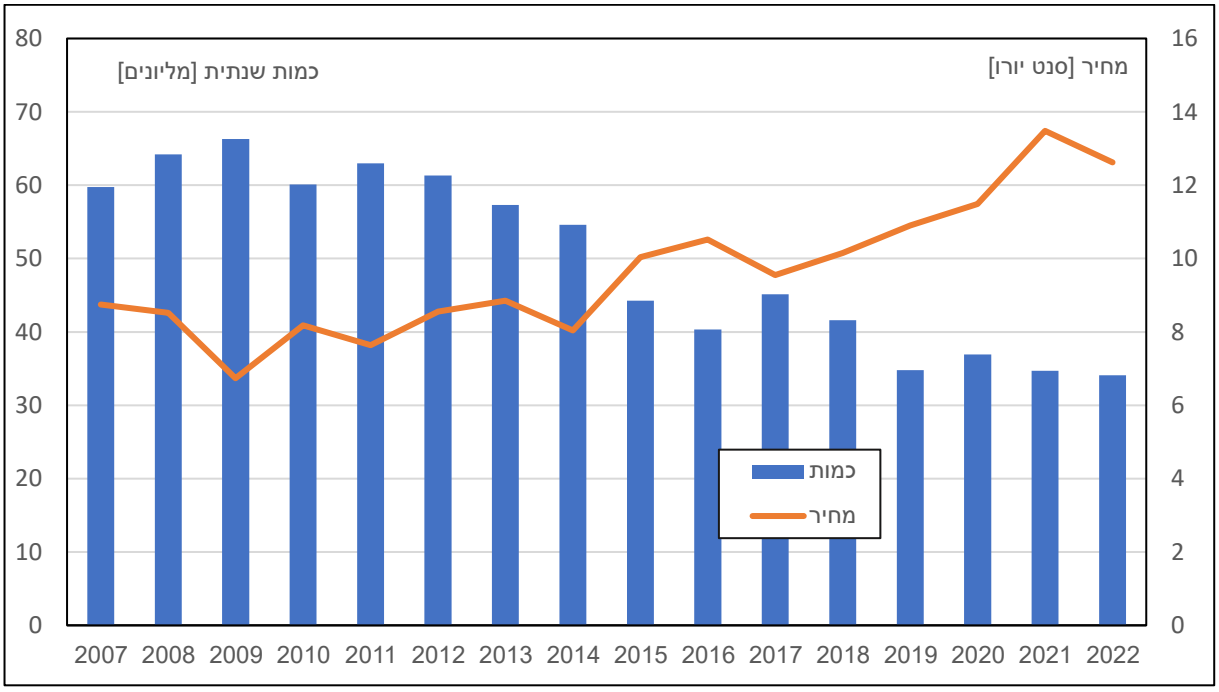

גרף 6: שיווק רוסקוס לבורסות הולנד בשנים 2007 עד 2022

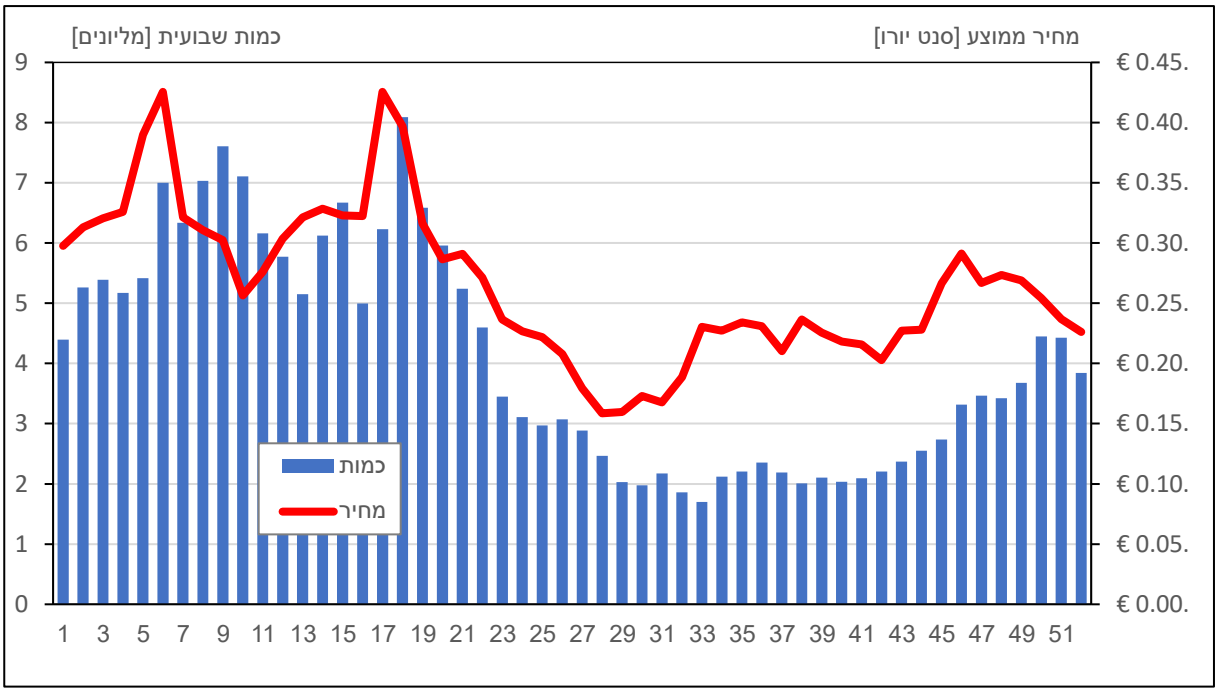

גרף 7: שיווק כלל הפרחים וענפי הקישוט מישראל לבורסות הולנד בשנת 2022

ו. השוק המקומי

שוק מקומי בישראל גדול, ומוערך כיום בכ-400 מיליון פרחים בשנה. שוק הפרחים בישראל ידע כמה 'קפיצות' גדולות בביקוש, ביניהן העלייה ממדינות חבר העמים בשנות האלפיים ותקופת מגפת הקורונה. הראשונה הביאה לישראל אנשים עם תרבות גבוהה של צריכת פרחים, ליתר דיוק אהבה לפרחים. השנייה, כפי שכבר נחקר ונכתב, הביאה לצריכה גבוהה יותר של מוצרי נוי בכלל, וביניהם צמחי גן ופרחים. בתום מגפת הקורונה חלה ירידה מסוימת, אך בהשוואה לתקופה שלפניה, נותרה עלייה של כ-10 אחוזים. בנוסף לכך, קיימת כל העת עלייה בביקוש לפרחים, הנובעת, כפי הנראה, משיפור באיכות החיים, לצד החשיפה לנעשה בעולם. תהליך זה חוצה מגזרים, והוא נראה באופן בולט הן בחברה הערבית והן בחברה החרדית, גם במרכז הארץ וגם בפריפריה, כולם.

תקופות השיא של צריכת פרחים בישראל הן ערב ראש השנה וערב חג הפסח. יש לציין, מאידך, שבתקופת ט"ו באב (בדרך כלל בחודש אוגוסט), שהתאפיינה בעבר בחתונות רבות ובעלייה בצריכת הפרחים, השתנתה המגמה, כיוון שאנשים רבים החלו לצאת לנופש בחו"ל באוגוסט, החתונות הצטמצמו וחלה ירידה משמעותית בצריכת הפרחים בשוק המקומי בחודש זה. ברמה השבועית, מובן שקניית הפרחים למשק הביתי מרוכזת בסוף השבוע, לקראת שבת. בנוסף, קיימים אירועים נוספים במהלך השנה, שבהם גוברת צריכת הפרחים, כמו יום האהבה הבין-לאומי החל ב-14 בפברואר (Valentine's Day), יום האישה הבין-לאומי החל ב-8 במרס, חג המולד ועוד. שוק הפרחים חווה גם תקופות שפל, כמו ימי בין המצרים, ובמידת-מה גם תקופת ספירת העומר, שבהם לא מתקיימות שמחות במגזר היהודי, אך חשוב לציין כי כחלק מהתהליך של העלייה במודעות לפרחים במגזר הערבי ובאירועים ציבוריים וכן במשקי הבית, הרי שהשפעת תקופות אלו על השוק הכללי פוחתת עם הזמן. נקודה נוספת היא שכמו שימי השיא ידועים, והחקלאים וגם הסיטונאים ערוכים לכך, כך הוא גם לגבי ימי השפל בצריכה.

שני הפרחים הנמכרים ביותר בשוק המקומי הם ורדים וליזיאנטוס (יפעה בעברית). הוורדים הם הפרחים הנמכרים ביותר בעולם, ובישראל יש כ-30 מגדלי ורדים. שטח הגידול מתפרש על פני כ-400 דונם ומייצר כ-80 מיליון פרחים בשנה.

ורדים וליזאנטוס

אירועים – שוק הפרחים מספק סחורה למשקי הבית, אך גם והרבה לאירועים ולמקומות ציבוריים. כל מלון שמכבד את העצמו מעטר את הלובי ואת חדר האוכל בפרחים, וכמובן מחדש ומתקשט לקראת שבת. בכנסים רבים נמצאים לרוב פרחים על שולחן הנשיאות, על הבמה, על הפודיום ולעתים גם על השולחנות. הצריכה בעיקרה מתמקדת בחתונות ובאירועי בר/בת מצווה, שם ניתן לעתים לראות סידורי פרחים בעלות של עשרות, ואולי אף מאות, אלפי שקלים לאירוע. תעשיית הפרחים באירועים אלו מלווה באביזרים נלווים: אגרטלים, כלים, ספוגים, כיסאות, מפות וכו', וכן בכל העוסקים בענף: מעצבים, שוזרים, סבלים, צוות הקמה וצוות פירוק. ענף הפרחים, אם כן, מביא פרנסה למגדלים, לפועלים, לסיטונאים, לנהגים, לשוזרים, למוכרים או משכירים ציוד ועוד. **יש לציין לשבח את המגדלים והסיטונאים על יכולתם לספק לשוק האירועים את שלל הפרחים באיכות גבוהה ובמועד הרצוי.**

סיטונאים - דרך השיווק הנורמטיבית בשוק המקומי בישראל בפרט, ובחו"ל בכלל היא כזו: חקלאי מספק פרחים לסיטונאי (ב'משיכה' או ב'דחיפה'), והסיטונאי מוכר לחנויות הפרחים, לרוכלים ולמעצבי האירועים (גם כאן ב'משיכה' או ב'דחיפה'). ישנם סיטונאים רבים בישראל, קטנים וגדולים, אך יש שלושה סיטונאים גדולים מאוד. אנו מגדירים סיטונאי קטן כאחד שהעסק שלו מסתכם במשאית או בטנדר אחד. סיטונאי בסדר גודל כזה מגלגל כמה מיליוני פרחים בשנה; הוא קונה בעיקר מהמגדלים, אך גם מסיטונאים גדולים, ויש לו קונים קבועים. לסיטונאים הגדולים יש תפקיד נוסף, הנובע מהידע שלהם לגבי מה שחסר בשוק ומה שיש בעודף, וכך הם מכוונים את החקלאים לגידול הזנים המתאימים. הסיטונאים הגדולים, כדי להבטיח לעצמם אספקה שוטפת, תומכים בחקלאים ונותנים להם שירות של יבוא חומר ריבוי ועוד, מאותה סיבה.

שפע של פרחים באירוע בירושלים

מכירה ישירה – בתקופת הקורונה, עת נסגרו השמיים, חיפשו המגדלים דרכים חלופיות למכירת הפרחים, אשר התמזגו יפה עם הרצון העז של האזרחים לרכוש פרחים כדי לשפר את מצב רוחם. כך יצאו לדרך יוזמות רבות למכירת פרחים מהמגדל במשלוח ישיר לקונה. מרבית המיזמים הללו נסגרו בתום המגפה, אך ישנם לא מעט חקלאים שראו כי טוב, והם ממשיכים בכך, ואף התפתחו ופתחו חנות פרחים בחצר המשק.

יצרני זרים, חברות ליצירת זרים ומכירה באינטרנט – מכירת זרים בחנויות כלבו ובתחנות דלק מפותחת מאוד במדינות אירופה ומגיעה להיקף של מעל 50% מהשיווק במדינות מסוימות. בישראל יש חברה אחת גדולה המשווקת לתחנות דלק ולסופרמרקטים ועוד חברה המספקת בעיקר לרשת 'טיב טעם'. בתחום ההזמנות ברשת האינטרנט, החברה השלטת היא חברת 'זר פור יו' - חברה העובדת בסטנדרטים גבוהים של עיצוב, מערך לוגיסטי וטיפול בפרח. לחברת 'זר פור יו' גם חנויות רבות ברחבי הארץ. כל החנויות מקבלות את הפרחים ממרכז לוגיסטי אחד, הנמצא באזור תל מונד. בנוסף לכך, כמעט כל חנויות הפרחים בארץ מפעילות אתר אינטרנט להזמנת פרחים ומבטיחות משלוחים עד בית הלקוח, זאת גם מידיעה אישית, אך גם מהתבוננות קצרה בחיפוש 'משלוחי פרחים' במרשתת.

יבוא פרחים לישראל – יבוא הפרחים לישראל מתמקד בעיקר בפרחים שלא ניתן לגדל בארץ, או פרחים שלא מגדלים בארץ במועד, באיכות ובכמות המבוקשת לאירוע מסוים, אך לא רק. הורטנזיות הוא פרח מבוקש מאוד לאירועים, אך ייצורו בארץ החל לצבור תאוצה רק בשנתיים האחרונות. כך לדוגמה, אם קיימת דרישה להורטנזיות כחולות לאירוע נוצץ בארץ, יתבצע יבוא ; ולחתונה המתקיימת בקיץ, שהמשפחה מבקשת פרחי יקינטון או צבעונים, יתבצע יבוא של פרחים אלו מחצי הכדור הדרומי, שם שורר חורף בתקופה זו. בהתייחסות ל'אך לא רק' שציינו לעיל, קיים יבוא רב ונרחב של צבעונים מהולנד, שהחל אמנם ביבוא בסתיו המוקדם או באביב המאוחר, בתקופות שבהן קשה לנו לגדל צבעונים בארץ, אך התרחב ליבוא בכל החורף. תופעה נוספת ומעניינת היא שקהל הקונים נחשף לגידול חדש שהחל בישראל 'בקטנה', ואז נוצר ביקוש למוצר זה, אך נבצר מהמגדל הישראלי לספק את הסחורה כל השנה ולענות על הביקוש הרב שנוצר, ולכן מייבאים את המוצר. וכמובן שגם השתטחות כדור הארץ עושה את שלה. בתקופות של ירידת מחירים בהולנד כדאי מאוד לייבא פרחים לארץ, נדירים או רגילים, באיכות הולנדית ובמחיר נמוך.

ז. שתלנות וצמחי נוי

ענף השתלנות וצמחי הנוי הוא ענף משגשג. עם השנים חלה עלייה דרמתית בצריכה של שתילי נוי, הן במגזר הציבורי והן במגזר הפרטי. בכל עיר וכפר דואגים לפאר את הרחובות והכיכרות בשלל פרחים וצמחים. בכל שכונה שנבנית נשתלות חורשות ושדרות, וכל בית חדש שנבנה מתהדר מיד בגינה שכאילו שתולה סביבו שנים. תהליך זה מלווה בתהליכים נוספים – איכות השתילים המיוצרים והנמכרים, כולל גודלם. עצים נשתלים בגובה של שלושה מטרים ובעובי גזע של שני צול ; שתילי גינה - בעציץ 12 או 7, עם נוף מפותח ופורח, וכך הלאה. תהליך נוסף, הקשור בתהליכי הייצור במשתלות בכל העולם וכן בארצנו, הוא תהליך הייצור שנעשה יותר ויותר אוטומטי: מכונות 'חכמות' מייצרות את תערובת השתילה, ממלאות את העציצים, זורעות את המגשים, מעבירות שתילונים ממגש לעציץ, מסדרות את העציצים בשטח המשתלה או על השולחנות ועוד.

ענף צמחי הנוי רואה ברכה גדולה עם העלייה ברמת החיים, מה שמאפשר לאנשים להקים ולהחזיק גינה יפה סביב בתיהם. הענף ראה ברכה גדולה בתקופת הקורונה, עת היו האנשים מרותקים בבתיהם ומצאו נחמה ותעסוקה בטיפוח הגינה. כן רואה הענף ברכה גדולה מהשאיפה של ראשי הרשויות לטפח את מרחבי העיר לרווחת התושבים ולהנאתם. כפי שקורה בכל ענפי החקלאות, גם בענף זה חלה ירידה בכמות המגדלים, אך

נכון לעכשיו, אין שינוי בכמות הדונמים המוקצים לכך. יש לציין כי גם למרות הגידול בהיקף הייצור, לא נראית עלייה במספר הדונמים לגידול, כיוון שריבוי הדונמים נובע משטחי היצור של עצים ומשתלות דשאים. ואילו העליה ביצור נעשיית בחממות שם מיוצרים הרבה יותר שתילים יחידת שטח. משתלות צמחי הנוי גדלות בעשרות דונמים, ודי בכך כדי לספק את הצריכה העולה. בנוסף, כחלק מייעול הייצור, מייצרים יותר שתילים ליחידת שטח.

גם ענף השתלנות, כמו ענף הפרחים, החל להתפתח במגמה לייצא תוצרת חקלאית לחו"ל. ההתפתחות הגדולה חלה בשנות השמונים של המאה הקודמת. היו שנים שבהן יצאו מישראל חומרי ריבוי, כמו פקעות ובצלים של גיאופיטים, ייחורים קטופים טריים ומוצרים קטנים, להמשך גידול בארץ היעד. כמו כן, יוצאו מוצרים פורחים מוגמרים לשוק, כגון עציצים פורחים של פרח שעווה ועוד מינים רבים, כמו צמחי עלווה, כקרוטון ועוד. ענף יצוא נוסף היה צמחי גן שיוצאו לחו"ל כשהם בתרדמה, כדי להישתל ולשגשג בארץ היעד. היצוא מכל הקטגוריות הללו של מוצרי הנוי נמשך גם היום, אך הענף עבר שינויים, כך שהיום הוא מתבסס מאוד על השוק המקומי. אגף הפרחים בשירות ההדרכה והמקצוע של משרד החקלאות מקיים מעת לעת קורס בנושא שתלנות, המהווה קורס בסיסי לעוסקים בענף ולמתעניינים בתחום ומושך מגדלים רבים.

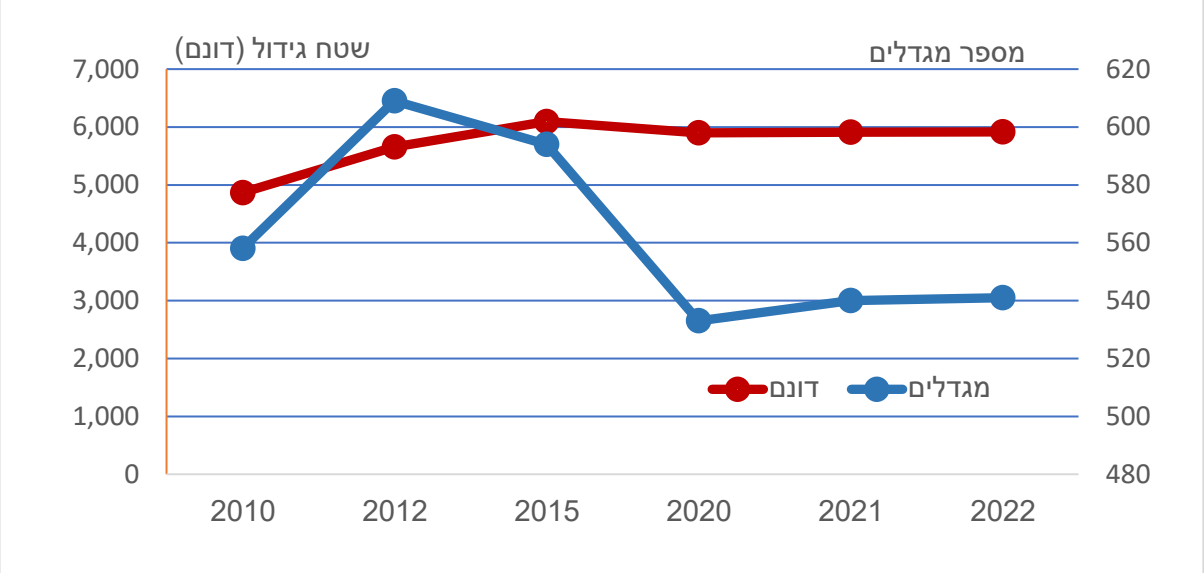

גרף 8: מספר מגדלים ושטחי הגידול של צמחי נוי בישראל

צמחים פורחים המוכנים לשיווק בשוק המקומי

ח. הדרכה בפרחים

שירות ההדרכה והמקצוע של משרד החקלאות מעניק לחקלאים בישראל הדרכה בכל תחומי החקלאות. בתחום הפרחים עובדים כיום חמישה מדריכים, הפרושים על פני מחוזות הארץ השונים, אך הם אינם קשורים בהכרח למחוז זה או אחר אלא מספקים שירות לכל מגדל פרחים באשר הוא. המדריכים מתמחים בפרחים שונים, ועם השנים צוברים עוד ועוד התמחויות: מומחה לוורדים, מומחה לפרחי קטיף, מומחה לענפי קישוט ירוקים, מומחה לשתלנות ולצמחי נוי וכן הלאה. בנוסף למדריכי הפרחים, עומדים לרשות המגדלים גם מומחים בתחומים כמו קרקע ומים, הגנת הצומח וכלכלת הייצור. לצד מדריכי שה״מ, פועלים בשטח גם כמה מדריכים פרטיים, המספקים שירות למגדלים. חוץ מההדרכה הפרטנית הנותנים מדריכי שה״מ למגדלים במשקים, עוסקים המדריכים גם בעריכת מחקרים, בארגון פעילויות קבוצתיות, סיורים, כנסים, קורסים ועוד. מדריכי הפרחים אחראים לכתיבת הנחיות גידול לפרחים השונים, הנחיות לעונה ומידע רב במגוון נושאים שונים.

עלון ענף הפרחים - תחום הפרחים בשה״מ לקח על עצמו עריכה והפצה של עלון דיגיטלי. עלון זה פעיל משנת 2011 ומופץ לכלל מגדלי הפרחים ולעוסקים בענף. בענפים אחרים מופק עלון בדרך כלל על ידי ארגון המגדלים. עלון הפרחים מהווה פלטפורמה טובה להפצת ידע ולשימורו. לעלוני ענף הפרחים לחצו כאן.

הנחיות גידול - מדריכי הפרחים חיברו הנחיות גידול למרבית סוגי הפרחים בישראל. קבצי ההנחיות מפורסמים באתר האינטרנט של משרד החקלאות וגם בעלון ענף הפרחים. במסגרת זו פורסם גם קובץ של הנחיות לטיפול בפרח הקטוף. תחשיבי גידול של הפרחים השונים מפורסמים בחלקם באתר, ואת השאר ניתן לקבל ממדריכי הפרחים וממדריכי כלכלת הייצור בשה״מ.

מאגר הפרחים - באתר האינטרנט של משרד החקלאות שוכן מאגר של כל הפרחים שמגדלים בארץ. המאגר מאפשר חיפוש לפי צבע, לפי תקופת זמינות ולפי קבוצה: פרחים, ענפי קישוט ופילרים. ניתן להגיע למאגר בחיפוש ׳מאגר פרחים׳ או באמצעות הקישור:
https://www.gov.il/he/departments/dynamiccollectors/flowers_database?skip=0
גילוי נאות, המאגר לא עודכן זה שלוש שנים וזקוק בהחלט לפעילות תחזוקה.

ט. מחקר בפרחים

המחקר בפרחים מתחלק בין שלושה גורמים עיקריים:
א. מו״פים אזוריים - הבולטים במחקר בפרחים הם מו״פ דרום, מו״פ צפון ומו״פ ערבה. מלבד זאת, קיימת פעילות מחקרית גם במו״פ רמת נגב ובמו״פ ההר המרכזי. עובדה ידועה ובעייתית היא היעדר מו״פ באזור המרכז, שהוא האזור העמוס ביותר של גידול הפרחים בישראל.
ב. קרן המחקרים של שה״מ - קרן זו מממנת מחקרים של מדריכי שה״מ בסכומים של עד 80,000 ₪ למחקר. כל מדריך יכול לקבל מימון לשניים-שלושה מחקרים בשנה. פרט לכך, עורכים המדריכים תצפיות אצל מגדלים, ללא מימון חיצוני. מחקרי המדריכים מתבצעים אצל המגדלים או במו״פים.
ג. המחלקה לצמחי נוי וביוטכנולוגיה חקלאית במרכז וולקני (שנקראה בעבר ׳המחלקה לפרחים׳) - במחלקה חוקרים וחוקרות העורכים מחקרים טובים וחשובים ברמה אקדמית. חוקרי המחלקה נמצאים בקשר עם המדריכים ומשתפים פעולה במחקרים שונים. חקלאים, המגיעים למחלקה בבקשה לסיוע, זוכים שם לכתף תומכת.
חוקרים נעזרים בקרן המדען של משרד החקלאות. מחקרים ברמה של תכניות מדען מבוצעים בעיקר על ידי חוקרי מכון וולקני, אך גם על ידי חוקרים מהמו״פים ומאוניברסיטאות אחרות.

דרך נוספת לשיפור רמת הידע ולאיסופו נעשית היום באמצעות המרשתת. חקלאים וגופים רבים אחרים בעולם משתפים היום את הנעשה אצלם ברשתות החברתיות השונות. כך אנו נחשפים לפרחים חדשים, לשיטות גידול מתקדמות ועוד. עבודת חקר נוספת בודקת את הזנים החדשים מבחינת אזור אקלימי, חיי מדף וגורמים אחרים. מידע זה מבשיל לעתים לכדי גידול חדש בארץ.

כל המחקרים של מדריכי שה״מ, אשר הניבו ידע מועיל, מתפרסמים בעלון ענף הפרחים ומובאים למגדלים גם במפגשים ובימי העיון.

י. **תמיכה ממשלתית במגדלי הפרחים** – לפני שנים אחדות הוקצב סכום של 10 מיליון ₪ לתמיכה במגדלי הפרחים. בתקופת הקורונה הוקצב סכום של 30 מיליון ₪ כפיצוי למגדלים שנפגעו בתחילת הקורונה. בשנתיים האחרונות לא ניתן מענק ספציפי למגדלי הפרחים, אך הם נהנים מנוהלי תמיכה אחרים של מנהלת השקעות, למשל לחדשנות, למיכון החוסך כוח אדם, לתמיכה במגדלים חדשים ולגידולים חדשים.

אנו, צוות ענף הפרחים בשה״מ, הגשנו למנהלת ההשקעות בקשה לתמיכה בענף. הרשימה כוללת בעיקר תמיכה בשיפור ובחידוש התשתיות במשקים, בדור ההמשך - הבנים השבים למשק הוריהם, בהכנסת גידולים חדשים ועוד. רשימה זו הוגשה למנהלת ההשקעות לאחר דיון, שערכנו עם נציגי המגדלים בבית דגן.

גרווילאה, תגית וגרברה